

RUDOLF MICHAŁEK*

Wspomnienie o Profesorze Januszu Hamanie – naszym Mistrzu i Nauczycielu

W dniu 16 września 2019 r. zmarł w Warszawie prof. dr hab. inż. Janusz Haman, członek rzeczywisty PAN, dr hc multi. Choć od tamtej daty minęło trochę czasu, to ciągle nie mogę sobie uzmysłwić, że Jego już nie ma wśród żyjących i tym razem muszę o Nim pisać w czasie przeszłym. Śmierć Profesora była bolesnym ciosem nie tylko dla Jego najbliższej i dalszej Rodziny, ale także dla całego krajowego środowiska naukowego inżynierii rolniczej – dyscypliny, której był twórcą w Polsce, a równocześnie największym autorytetem w skali międzynarodowej. Obiektywnie trzeba przyznać, że śmierć Profesora nie była dla nas zaskoczeniem, bo przysłała po 96 latach życia na pełnych obrotach w historycznie ciekawych czasach, zawsze przy Jego aktywnym udziale. W roku 2013 środowisko nasze obchodziło Jego jubileusz 90-lecia. Wówczas wspólnie uznaliśmy, że osiągnięcia twórcze Profesora są zarówno ogromne, jak i wielostronne, a przede wszystkim trwałe i mogą stanowić znakomity przykład dla kształcenia i wychowywania przyszłych pokoleń naukowców w ogóle, a w naszej dyscyplinie przede wszystkim. W czasie uroczystej konferencji jubileuszowej zorganizowanej 29 czerwca 2013 r. w Instytucie Technologiczno-Przyrodniczym w Warszawie podjęliśmy uchwałę o podobnym jubileuszu 95-lecia i upamiętnieniu go wydaniem monografii prezentującej osiągnięcia twórcze Profesora. Miał to być prezent dla Profesora od całego środowiska, ale zarazem przewodnik dla młodych pokoleń, pokazujący wzorzec do naśladowania. Miałem przyjemność i zaszczyt kierować zespołem redakcyjnym i autorskim, który podjął się zadania: przygotowania, napisania i wydania tej monografii. Książka ukazała się we wrześniu 2018 r. nakładem Polskiego Towarzystwa Inżynierii Rolniczej.

Zaplanowana w tym terminie jubileuszowa konferencja ze względu na stan zdrowia Jubilata nie odbyła się. Została przesunięta na luty 2019 r. i stanowiła specjalną Sesję Naukową w obradach największej środowiskowej konferencji międzynarodowej w Zakopanem. Stan zdrowia Profesora nie pozwolił Mu osobiście w niej uczestniczyć, ale uczestnicy mieli okazję obejrzeć film zrealizowany przez profesora Ryszarda Hołownickiego, mający formę wywiadu, w którym Profesor opowiedział w skrócie swoją drogę życiową, a na końcu przekazał uczestnikom swoje przesłanie: wszystko możecie zrobić lepiej lub gorzej, chodzi o to, abyście to robili lepiej. W całej książce o Profesorze mówi-

* Prof. dr hab. Rudolf Michałek, członek rzeczywisty PAN, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

my o Nim jako naszym Mistrzu, Twórcy i Nauczycielu. W specjalnym rozdziale wstępnym uzasadniamy, kim jest dla nas Mistrz i Nauczyciel, bo przecież droga od nauczyciela do mistrza jest daleka i często nie do zrealizowania. Wykorzystując osobisty przykład naszego Mistrza, musimy tak pokierować naszym życiem i naszą działalnością, aby optymalnie wykorzystać upływający czas, zwłaszcza okresy życia najbardziej sprzyjające wydajności twórczej, nie tyle dla samego siebie, co dla innych i dla potomności. Swój czas dobrze wykorzystał dzisiejszy Jubilat, który umiejętnie połączył kreatywność z pracowitością i stworzył dzieła, które stały się trwałym elementem nauki i kultury narodowej. Poszukując więc godnego wzorca dla nas samych do torowania własnego programu życiowego, prześledźmy drogę przebytą przez Niego.

Janusz Haman urodził się 29 czerwca 1923 r. w Wiesbaden. Jest absolwentem Wydziału Mechanicznego AGH, który ukończył w 1949 r. W tym samym roku rozpoczął pracę naukową w Katedrze Obróbki Skrawaniem tejże uczelni. W roku 1950 przeniósł się do pracy do Katedry Maszynoznawstwa Rolniczego Uniwersytetu Jagiellońskiego (obecnie Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie). Równolegle podjął studia na Wydziale Rolniczym, które ukończył w roku 1953. W tym samym roku został służbowo przeniesiony do Katedry Mechanizacji Rolnictwa UMCS w Lublinie, gdzie objął kierownictwo tej jednostki. Stopień naukowy dr nauk rolniczych uzyskał w roku 1956 na Wydziale Rolniczym WSR w Krakowie. Jego promotorem był prof. Michał Wójcicki. Rok później otrzymał tytuł i stanowisko docenta. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż pomimo uzyskania tytułu docenta z pełnymi wówczas uprawnieniami, nie zrezygnował z wykonania pracy habilitacyjnej, którą zakończył przewodem habilitacyjnym, przeprowadzonym na Wydziale Rolniczym WSR w Lublinie w roku 1960. W latach 1953–1968 intensywnie rozwijał Katedrę Mechanizacji Rolnictwa zarówno pod względem naukowo-badawczym, jak i dydaktycznym, a przede wszystkim kadrowym. Stała się ona pod Jego kierownictwem przodującą jednostką w tej branży w Polsce. Równolegle aktywnie uczestniczył w pracy organizacyjnej na rzecz Wydziału i uczelni. Pełnił obowiązki prodziekana Wydziału Rolniczego i dwukrotnie dziekana. W wyniku intensywnego rozwoju Katedry został w jej miejsce powołany Instytut Mechanizacji Rolnictwa, a następnie Wydział Techniki Rolniczej, a prof. Haman pełnił obowiązki pierwszego dyrektora Instytutu i dziekana Wydziału. Szybki rozwój naukowy zarówno własny, jak i kierowanego ośrodka utorował Mu drogę do uzyskania tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego (w roku 1964), a w dalszej kolejności do zaszczytnego wyróżnienia, jakim jest niewątpliwie dla każdego naukowca wybór na członka korespondenta PAN (rok 1969). Rok później, tj. w roku 1970, uzyskał tytuł profesora zwyczajnego.

W latach 1968-72 i 1977-80 pełnił funkcję zastępcy sekretarza V Wydziału PAN. W roku 1980 został wybrany na członka rzeczywistego PAN i sekretarza V Wydziału. Po skończonej kadencji w roku 1983 zostaje wybrany na członka Prezydium PAN, którą to

godność piastował przez kilka kadencji. W międzyczasie pełnił funkcję przewodniczącego KTR i Agrofizyki PAN. Wchodził też w skład Prezydium Komitetów: Terminologii, Naukoznawstwa i Eksploatacji PAN.

W roku 1977 przeszedł do pracy do SGGW-AR w Warszawie i pełnił funkcję dyrektora Instytutu Mechanizacji Rolnictwa i Leśnictwa, organizując Wydział Techniki Rolniczej i Leśnej, stając się jego pierwszym dziekanem. Po zakończeniu kadencji sekretarza V Wydziału PAN w r. 1983 przeszedł na emeryturę, pracując jednak stale w niepełnym wymiarze w Instytucie Mechanizacji Rolnictwa i Leśnictwa. Ten okres trwał jednak niedługo, bo potrzeby nauki polskiej były silniejsze od skromności Profesora. Prezydium PAN uznało potrzebę uruchomienia w swojej strukturze Centrum Upowszechniania Nauki Polskiej, zlecając jego organizację prof. Hamanowi, który też został jego pierwszym dyrektorem. Równoległe z tą działalnością podjął także pracę na Wydziale Techniki i Energetyki Rolnictwa Akademii Rolniczej w Krakowie, przyczyniając się w znacznej mierze do uzyskania przez ten Ośrodek uprawnień habilitacyjnych. Tu w zasadzie rozpoczął swoją wspinałą karierę naukową i tu ją także zakończył, ale tylko formalnie przechodząc na emeryturę w r. 1993. Jego jubileusz 70-lecia był świętem całej polskiej techniki rolniczej. Wszechstronna i bogata jest działalność prof. Hamana dla nauki polskiej i gospodarki narodowej. Prawie 20 lat pracował w Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Naukowych (dawniej CKK) przy Prezesie Rady Ministrów. Przez trzy kadencje był członkiem Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Komisji Nagród Państwowych. Przez dwie kadencje pełnił funkcję członka Rady Nauki i Techniki. Był wiceprzewodniczącym Rady Naukowej Ministerstwa Rolnictwa przez pięć kolejnych kadencji. Był członkiem wielu rad naukowych, w tym trzy kadencje przewodniczył Radzie IMER i OIN PAN. Aktywnie pracował także w strukturze TNOiK, gdzie pełnił funkcję prezesa Oddziału Lubelskiego, a także NOT, będąc prezesem Oddziału Lubelskiego SIMP. Wymieniam tylko najważniejsze z licznych godności i funkcji, gdzie wyraźnie uwidoczniła się i zaowocowała inspiracyjna działalność prof. Hamana.

Jego autorytet przekracza znacznie podwórkę krajowe. Jest powszechnie uznawanym naukowcem i organizatorem w skali międzynarodowej. W latach 1956–1974 pełnił funkcję eksperta mechanizacji rolnictwa Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ. W roku 1979 był ekspertem FAO/UNESCO do systemu ARGIS. Jest członkiem American Society of Agricultural and Biological Engineers (ASABE) i członkiem Commission Internationale du Génie Rural CIGR, przewodniczącym Polskiego Komitetu Narodowego. Był sekretarzem dla krajów Europy Wschodniej Int. Soc. For Terrain Vehicle System ISTVS i członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Gleboznawczego ISS oraz przedstawicielem Union of International Technical Associations W Polsce.

Osiągnięcia badawcze i sukcesy organizacyjne sprawiły, iż wielokrotnie był zapraszany do wygłoszenia wykładów do wielu krajów świata. Był m. in. 5-krotnie w USA,

3-krotnie w RFN, Norwegii i ZSRR. W roku 1986 pracował jako profesor w Institut für Landtechnik na Uniwersytecie w Bonn.

Zaproszenia i wyjazdy były konsekwencją ogromnego dorobku naukowo-badawczego w zakresie techniki rolniczej, powszechnie uznanego na świecie. Mieszczą się w nim podręczniki zawierające w swej treści oryginalne wyniki badań prof. Hamana i Jego współpracowników.

Za najwybitniejsze z tej grupy prac należy uznać:

- *Teoria i konstrukcja maszyn rolniczych* wydana przez PWRiL w 1967 (współautorzy: Cz. Kanafojski, H. Bernacki)
- *Agricultural Machines Theory and Construction* wydana przez SDA i NSF w 1972 (współautorzy: Cz. Kanafojski, H. Bernacki)
- *Grundlagen der Bodenbearbeitung und Pflugbau*. VEB Verlag Technik, Berlin 1972 (współautor: H. Bernacki)
- *Zagadnienie wymiany ciepła i masy w materiałach roślinnych*. Problemy Agrofizyki 1973 (współautorzy: B. Szot, W. Woźniak)
- *Właściwości cieplne ciał kapilarno-porowatych i metod ich pomiaru*. Problemy Agrofizyki 1976 (współautorzy: H. Lis, T. Lis)
- *Gleba – maszyna – roślina*. Wydanie PWN, r. 1977 (współautor: W. Byszewski)

Trudno jednoznacznie określić główne kierunki zainteresowań badawczych prof. Hamana. Jego działalność była wszechstronna i stopniowo poszerzana wraz z rozwojem Jego osobowości. Torowała też drogę rozwoju całej techniki rolniczej w Polsce, począwszy od badań eksploatacyjnych prototypów maszyn do zagadnień związanych ze środowiskiem pracy, tj. glebą i rośliną. Profesor Haman dostrzegł w rozwoju techniki rolniczej istotną lukę, jaką stanowi słaba znajomość środowiska pracy maszyn rolniczych, co bezpośrednio rzutuje na słaby postęp w rozwoju konstrukcji maszyn rolniczych. Ten zakres działalności badawczej powszechnie ocenia się za oryginalny i najistotniejszy. Stworzył w nim własną szkołę naukową i wykształcił wielu naukowców, z których wielu aktualnie posiada tytuły naukowe profesorów i stopniowo poszerza zapoczątkowany przez Niego problem badawczy.

Krańcowym biegunem zainteresowań naukowych prof. Hamana były zagadnienia organizacji mechanizacji rolnictwa. Skomplikowana struktura agrarna polskiego rolnictwa nie pozwalała wykorzystać osiągnięć przodujących krajów i wymagała wprowadzenia własnych rozwiązań organizacyjnych, najbardziej efektywnych w naszych warunkach.

Wreszcie podkreślenia wymaga działalność naukowa dotycząca doskonalenia dydaktyki w zakresie techniki rolniczej i kształcenia kadr naukowych do tej dyscypliny nauki i praktyki. Profesor Haman przez wiele lat przewodniczył bądź był członkiem Zespołów Dydaktyczno-Naukowych byłego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego i wykorzystał

tywał ogromne doświadczenie oraz zdobytą wiedzę w kraju i za granicą do modernizacji planów i programów nauczania z zakresu techniki rolniczej.

Na szczególne podkreślenie zasługują jednak Jego osiągnięcia w kształceniu kadry naukowej. Wypromował 33 doktorów. Przy Jego wydatnej pomocy uzyskało stopień naukowy doktora habilitowanego wiele osób. Praktycznie rzecz biorąc, nie ma w Polsce samodzielnego pracownika naukowego naszej dyscypliny, który by swojego rozwoju nie zawdzięczał pomocy i życzliwości prof. Hamana. W tej liczbie znajduje się także autor wspomnienia. Jest dla mnie wielkim zaszczytem zaliczać się do grona Jego uczniów. Był moim recenzentem we wszystkich awansach naukowych, począwszy od stopnia doktora, a skończywszy na tytule profesora zwyczajnego. Opiniował także wszystkie wnioski w postępowaniu na tytuł honorowy doktora *honoris causa*. Cała technika rolnicza w Polsce widziała i uznawała prof. Hamana za swojego lidera i jest Mu wdzięczna za ogromny wkład pracy w jej rozwój. W rozwoju kadry należy jeszcze uwzględnić działalność inspiracyjną w tworzeniu wydawnictw naukowych z zakresu inżynierii rolniczej. We wszystkich był redaktorem naukowym, a także przewodniczącym Rady Programowej. Tę funkcję pełnił do śmierci. Stopniowa techniczna rekonstrukcja polskiego rolnictwa mogła i dokonywała się dzięki zainspirowanym przez Niego kierunkom badawczym.

Godzi się też podkreślić wielką i wspaniałą osobowość prof. Hamana – wielkiego humanisty i patrioty.

Przeszedł przez życie trudną drogę, jak całe zresztą Jego pokolenie polskich Kolumbów. We wczesnej młodości nie piórem, lecz karabinem walczył z okupantem hitlerowskim w Powstaniu Warszawskim, przelewając krew za wolną Polskę. Po wojnie o innej Polsce marzył, ale wspierał ją na drodze rozwoju ze wszystkich sił i posiadanego talentu. Osiąganych sukcesów i awansów nie zawdzięczał przynależności partyjnej. Zawsze był i pozostał do końca pracy twórczej niezaangażowanym politycznie. Jego postawa zaprzecza tezę, że tylko przez odpowiedni kolor legitymacji można było awansować. Jego dorobek to nie suma napisanych publikacji, ale suma łącznego dorobku ludzi i zespołów, którymi kierował. Umiał dostrzegać w ludziach cechy dobre i wpływać na ich wszechstronny rozwój.

Ukoronowaniem Jego postawy i osiągnięć twórczych są liczne nagrody, wyróżnienia i odznaczenia państwowe. Wymienię tylko najważniejsze: Krzyże – Kawalerski, Oficerski i Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Zasłużony Nauczyciel PRL, Medal Edukacji Narodowej, Medal Kopernika i Oczapowskiego.

Trzeba także przypomnieć, że w uznaniu ogromnych zasług za działalność twórczą w szczególności dla rozwoju nauk rolniczych Profesor Haman został czterokrotnie wyróżniony najwyższą godnością akademicką jaką jest doktorat *honoris causa*. Wyróżnienia takie nadały mu: Akademia Rolnicza w Lublinie w r. 1990, Akademia Rolnicza w Krakowie w r. 1990, Akademia Rolnicza we Wrocławiu w r. 1994 oraz Akademia Rolnicza

w Szczecinie w r. 2007. Był pierwszym profesorem naszej dyscypliny wyróżnionym tą godnością. Dla całego naszego środowiska naukowego było to podwójne wyróżnienie; zarówno samej Osoby naszego Lidera, jak i dostrzeżenia wkładu inżynierii rolniczej w rozwój nauk rolniczych w Polsce. Ogromny wkład Profesora do nauki i kultury, a zarazem Jego cechy charakteru jako Człowieka przedstawili w swoich laudacjach rektorzy, dziekani i promotorzy reprezentujący społeczność akademicką ośrodków nadających to wspaniałe wyróżnienie. Z uczuciem dumy słuchaliśmy ich wystąpień.

To było już dawno, wszystko przeminęło, choć do ostatnich dni Profesor zachował doskonałą sprawność psychiczną. W rozmowach telefonicznych przekazywał mi nowe myśli i wskazówki dotyczące rozwoju polskiego rolnictwa, a w szczególności inżynierii rolniczej. Martwił się o ich przyszłość, choć nadzieję dawała Mu zawsze córka Dorota, która jako profesor kontynuuje Jego dzieło na Amerykańskim Uniwersytecie na Florydzie. Więc w spokoju, otoczony troskliwą opieką Żony i Rodziny odszedł na zawsze. Życzył sobie, aby Jego pogrzeb był cichy i skromny, tak jak całe ziemskie życie. Rodzina uszanowała Jego ostatnią wolę. Został pochowany na warszawskim cmentarzu na Powązkach w rodzinnym grobowcu. W pogrzebie uczestniczyło liczne grono, reprezentujące Rodzinę, przyjaciół i przedstawicieli wszystkich krajowych ośrodków inżynierii rolniczej. Byłoby więcej, ale wielu z nas już wyprzedziło Go w tej drodze bez powrotu. Pewnie orszak witający Go z drugiej strony życia był znacznie liczniejszy.

Żegnając Go na warszawskim cmentarzu, w końcowym fragmencie odtwarzałem adres skierowany do Niego na konferencji jubileuszowej w lutym tego roku. Adres zawarty jest też w ostatnim rozdziale monografii – Janusz Haman – twórca i mistrz – specjalnie przygotowanej na Twój jubileusz. W ostatnim wywiadzie udzielonym prof. Hołowickiemu, a skierowanym do naszego środowiska, przejawia się głęboka troska o losy naszej dyscypliny. My też się obawiamy, tym bardziej że nie możemy już liczyć na Twoją pomoc. W swoim przesłaniu zawarłeś głęboką treść: „wszystko możemy zrobić, lepiej lub gorzej, zróbmy to lepiej”.

Podajemy to zadanie.

Korzystając z Twojego ogromnego dorobku, będziemy rozwijać własne osiągnięcia twórcze, wzbogacając historię krajowej inżynierii rolniczej. Dziękujemy Ci nie tylko za naukę i rady merytoryczne, ale także za konsekwentną postawę moralną. Cechowały ją pokora i skromność. Stale podkreślałeś, że cały Twój dorobek to wspólny sukces wszystkich współpracujących z Tobą ludzi, za co im dziękujesz z całego serca. Wyrażałeś swoją radość z uroczystości jubileuszowych, obawiając się, że nie sprostasz wdzięczności. Wdzięczność Twoja przerosła nasze oczekiwania.

Zachowamy we wdzięcznej pamięci Twoje przemyślenia i rady, jak oceniać przy awansach ludzki dorobek, zawsze podkreślałeś, że oceniamy dzieło, a nie człowieka. Dzieło, jeśli nie zasługuje, możemy odrzucić, zawsze szanując godność jego autora.

Nikommu z nas nie przepuściłeś bylejakości i niedoróbki. Nie tolerowałeś niezasłużonego awansu.

Dla całego naszego środowiska na zawsze pozostaniesz wzorem:

- szczerego ukochania pracy,
- gorącego umiłowania prawdy,
- usilnego dążenia do sprawiedliwości w wolnej ojczyźnie.

Zawsze byłeś jednakowym patriotą, niezależnie od zmieniających się stosunków politycznych.

Więc spoczywaj w pokoju w ukochanej Warszawie.

Rodzinie Profesora: Żonie, Córce, Synowi, Wnukom i Braciom przekazuję w imieniu całego środowiska krajowego wyrazy szczerego współczucia i żalu. Równocześnie z całego serca dziękuję za troskliwą opiekę do ostatnich dni. Profesor ciągle mi to powtarzał. Prosił też, aby nie uczynić z Niego męczennika, ale przenieść Go do historii jako Człowieka pełnego radości i optymizmu.

Niech się spełni Jego wola.

Memories of Professor Janusz Haman – our Master and Teacher

On September 16, 2019, prof. dr hab. Janusz Haman, member of the Polish Academy of Sciences passed away. The death of the Professor is a great loss not only for the family, but also for the entire national scientific community of agricultural engineering – the discipline of which he was the creator in Poland, and at the same time one of the greatest authority on an international scale. He has worked for almost 20 years at the Central Qualification Committee for Scientific Personnel (formerly CKK) at the Prime Minister's office. For three terms he was a member of the Main Council of Science and Higher Education and the State Awards Commission. For two terms he was a member of the Science and Technology Council. He was the vice-chairman of the Scientific Council of the Ministry of Agriculture for five consecutive terms. He was a member of many scientific councils, including three terms of chairmanship of the IMER Council and OIN PAN. He also actively worked in the TNOiK structure, where he was the president of the Lublin Branch and NOT, being the president of the Lublin Branch of SIMP. In recognition of the great merits for creative activity, in particular for the development of agricultural sciences, Professor Haman was awarded four times with the highest academic dignity, which is an honoris causa doctorate, and also repeatedly decorated by the state authorities: Crosses – Knight's, Officer's and Commander's with the Star of the Order of Rebirth of Poland, Distinguished Teacher PRL, National Education Medal, Copernicus and Oczapowski Medal.

Key words: Janusz Haman, agricultural engineering, master, teacher

